

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'37=124=13

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.4.2/04>

Мікіна О. Г.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ІСТОРІЯ ЛАТИНСЬКОГО ДІЄСЛОВА INQUAM, INQUIT ЯК ПІДТВЕРДЖЕННЯ СЕМАНТИЧНОЇ УНІВЕРСАЛІЇ

*Вивчення еволюції лексичного значення залишається одним із пріоритетних напрямів семасіології. В межах цього розділу мовознавства ведеться зокрема пошук семантичних універсалій, оскільки аналіз значеннєвої складової лексеми доводить, що семантичні трансформації, що викликають зміну значень, не можна вважати випадковими, значення лексем є результатом закономірної еволюції їхньої семантичної структури. У статті підкреслюється важливість латинської мови як мови-основи романських мов, для вивчення історичної семантики. Дане дослідження присвячене аналізу значеннєвого розвитку латинського дефективного дієслова *inquam, inquit*, яке широко використовувалося в мові архаїчного періоду, але не мало повної парадигми форм. На основі даних лексикографічних джерел простежується походження цього дієслова, а також споріднених до нього *inquis, inquitus, inquitus, inquitus, inquiebat, inquies, inquiet* від індоєвропейського кореня **sek^w-* 'говорити'. Подальші розвідки доводять виокремлення двох і.-с. коренів **sek^w-*: **sek^w- 1* – 'слідувати' і **sek^w- 2* – 'бачити, показувати, говорити'. Розглядається гіпотеза В. В. Левицького, згідно з якою **sek^w-* може бути семантичним варіантом кореня **sek-* 'різати' завдяки чергуванню формативів *k/k^w/k̄*. Наведені в статті індоєвропейські лексеми різних хронологічних щаблів, що наслідують **sek^w- 2* 'бачити, показувати, говорити', демонструють спорідненість представлених у цьому корені значень. Універсальність еволюції мовленнєвої семантики на базі значення 'показувати' ілюструється також прикладами інших лексем – латинського дієслова *dicere*, романських лексем, що наслідують латинське *monstro* 'показувати', слов'янських дієслів, що походять від і.-с. **kazati*. Підкреслюється необхідність подальших досліджень у межах історичної семантики з метою фіксації усіх можливих семантичних трансформацій. Стаття виконана на широкому емпіричному матеріалі з залученням творів латинських авторів.*

Ключові слова: семантика, еволюція, латинська мова, дієслово, універсалія.

Постановка проблеми. Історична семантика залишається одним із актуальних напрямів сучасного мовознавства. В її межах вивчається еволюція лексичного значення від прамови до сучасного стану живих мов. Найпомітніший слід в історичній семантиці в ту чи іншу епоху залишили такі лінгвісти як А. Мейє, Е. Бенвеніст, М. Бреаль, М. М. Покровський, В. І. Абаєв, Р. О. Будагов, О. М. Трубаčov, В'яч. Вс. Іванов, В. В. Левицький та багато інших. Сьогодні в цьому напрямі працюють такі відомі вчені як О. І. Іліаді, який досліджує слов'янську та іранську етимологію; О. В. Іваненко, спеціаліст слов'янської ономастики та етимології. На жаль, вчених такого високого рівня в нашій науці відверто мало, проте складність семасіологічних

та етимологічних студій і не залишає умов для масових поверхових пошуків.

Одним із головних завдань семасіології вважається пошук семантичних універсалій. Головна теза цього напрямку досліджень полягає в наступному твердженні: семантичні трансформації, що викликають зміну значень, не можна вважати випадковими, значення лексем є результатом закономірної еволюції їхньої семантичної структури.

Багатий емпіричний матеріал для аналізу семантичних універсалій дає латинська мова. Вона добре вивчена, вона чудово представлена літературними текстами і достатньою кількістю прикладів народної мови, спостереженнями граматиків і простих шанувальників латини (в романістиці добре відоме шанобливе ставлення римлян

до своєї мови). Тому романські мови позбавлені проблем, що стоять, наприклад, перед дослідниками германських мов, а це проблеми, пов'язані з реконструкцією (хоча й у романістиці вистачає «білих плям»), із визначенням лексичної бази прагерманської мови. Натомість, актуальним і цікавим видається дослідження диференціації народної латини, простеження шляхів еволюції (у тому числі семантичної) неолатинських мов.

Латинська мова, що відрізняється багатим, вишуканим лексичним складом, упорядкованою в синтетичному вимірі граматику, має в своєму вокабулярі немало кількість слів, що виходять за межі системи і тим самим створюють «проблеми» для дослідників. Це стосується, наприклад, дефективних дієслів, які не мали повної парадигми форм, а через це або їхній розвиток припинявся в довгій історії латинської мови, або вони набували штучної системності і немов «виправлялися». У будь-якому разі вивчення таких дієслів вимагає кропіткого аналізу, праці з великою кількістю джерел як лексикографічних, так і літературних. Однак саме такі лексеми можуть зробити неоціненний внесок до семасіологічних студій, оскільки за звивистим і не завжди зрозумілим шляхом недостатніх дієслів часто простежується те, що є головною метою історичних досліджень лексики – це універсальні трансформації семантики.

Формулювання цілей статті. Одним із таких дефективних латинських дієслів є *inquam, inquit*, історію якого варто розглянути, щоб переконатися в не випадковості появи слова і його конкретної семантичної еволюції.

Виклад основного матеріалу. Дієслово *inquam, inquit* не мало повної, завершеної парадигми форм (використовувалася тільки перша та третя особи однини) і було, до того ж, функційно обмеженим, проте його роль для мови була вкрай важливою, оскільки воно вживалося як вставне слово для введення прямої мови або після слова, до якого хотіли привернути увагу читача, зокрема при анафорі [11, с. 567].

Дієслово *inquam, inquit* було широко вживаним і активним у мові архаїчного періоду, що припадає на часи Римської республіки. Автори творів латинської літератури того часу, такі як Плавт, Теренцій, для передачі діалогів не обходилися без цього дієслова, пор.:

«Amph. Tu me heri hic vidisti? Alc. Ego, *inquam*, si vis decies dicere» [18, 725] – «Амфітріон: Ти мене вчора тут бачила? Алкмена: Я, *кажу*, хоч десять разів це скажу».

«...tu *inquam*, mulier, quae me omnino lapidem, non hominem putas» [22, 214] – «...ти, *кажу*, жінка, яка мене за бовдура, а не за людину вважає».

Зустрічаємо це дієслово і у Петронія в його «Сатириконі», а це вже класичний період латинської мови, однак пам'ятаємо, що Петроній, всупереч тенденціям того часу, які вимагали використовувати вишукану, правильну латину, залучав до свого відомого твору елементи повсякденної розмовної мови. І тим цікавіше натрапити у нього на *inquam*:

«Quid cogitas? *inquam*, ego enim si videro balneum, statim expirabo» [17, LXXII] – «Що ти замислив? *кажу*, бо якщо я побачу лазню, одразу помру»;

А. Ерну і А. Мейє вбачають в основі розвитку *inquam* складену форму **ensek^w-ō* [11, с. 568], Й. М. Тронський вказує на форму аориста **en-sq^we-t* з нульовим ступенем кореня [6, с. 255]. Проте всі дослідники зазначають, що подальша втрата *-s* при цьому залишається неясною.

Форма *inquit*, як вважає Й. М. Тронський, розвинулася із **en-sq^we-t* і була переосмислена як 3-я особа однини теперішнього часу, пор.:

«...mea Glycerium» *inquit* «quid agis? quor te is perditum?» [21, с. 134] – «...моя Гліцеріє, *каже*, Що робиш? Нащо йдеш на загибель?»;

Перша особа однини *inquam*, судячи з суфікса, могла би бути колишнім умовним способом давнього італо-кельтського типу [14, с. 31], який усталився як теперішній час, що додатково свідчить про нерегулярність і нестандартність цього дієслова. Форма *inquam* слугувала базою для утворення решти форм [21, с. 255] – *inquis, inquitus, inquitis, inquitunt*, форми минулого часу *inquitabat*, майбутнього *inquities, inquiet* і кількох інших, хоча вони вживалися значно рідше. Еволюція цих нових дієслів йшла за нормами 3-ї дієвідміни. В добу пізньої латини з'явилися ще дві форми 1-ї особи однини – *inquibō* та *inquō*, штучне утворення яких і відсутність живого використання вказують на те, що споконвічна форма *inquam*, широко розповсюджена в республіканський період, зникла з узусу [11, с. 567].

В науковій літературі фіксується ще кілька споріднених до *inquam* лексем. Це кілька форм, що відносяться до реконструйованої форми **insequō*, **insecō* (незасвідчена в текстах перша особа), а саме атестована в глосах форма другої особи однини *insequis* 'розповідаєш'; форма наказового способу *insece, insequere* 'говори', яка використовувалася, зокрема, Лівієм Андроніком та Квінтом Еннієм для перекладу грецького дієслова *ἔννελε*;

insexit (форма минулого часу однини) 'сказав', що зустрічається у Квінта Еннія; слово *insectid* 'історія', зареєстроване у Гнея Гелія, автора великого історичного твору «Аннали»; *insecunda*, лексема, що, можливо, була вжита Катоном, яка включає, очевидно, заперечний префікс і є синонімом *infanda* 'несказаний, нечуваний' [11, с. 567-568; 24, с. 304].

Всі ці лексеми походять від і.-є. кореня **sek^w*- 'говорити', значення якого пов'язані з публічною заявою, розповіддю, зробленою прилюдно [11, с. 568; 24, с. 304]. Ю. Покорний подає два омонімічні корені **sek^w*-: **sek^w*- 1 – 'слідувати' і **sek^w*- 2 – 'бачити, показувати, говорити' [19, с. 896-898]. «Індоевропейський етимологічний словник іспанської мови» дає для цих коренів, відповідно, значення 'слідувати' і 'говорити, вимовляти' [20, с. 152-153]. Позиція Е. А. Робертса і Б. Пастора, авторів цього словника, яка полягає у скороченні переліку значень другого кореня, зрозуміла, оскільки їхній інтерес зосереджений винятково на романському матеріалі, який демонструє розвиток значень, пов'язаних саме з мовленням. У будь-якому разі, виокремлення двох коренів **sek^w*- залишається на сьогодні визнаним фактом. Індоевропейські лексеми різних хронологічних шаблів, що наслідують **sek^w*- 2 'бачити, показувати, говорити', вкотре доводять спорідненість представлених у цьому корені значень:

'бачити': д.-ірл. *rosc* (**prosk^wo-*) 'око'; д.-англ. *sēon*, англ. *see*, д.-в.-н. *sehan*, нім. *sehen* 'бачити'; хет. *šakua* 'очі', *šakuai* 'бачити';

'показувати': ст.-сл. *sočiti* 'показувати'; тох. А *šotre*, тох. В *šotri* (**sek^w-tr-*) 'знак, зазначення, символ';

'говорити': гр. *ἐν(ν)έπω* 'говорю, розповідаю'; умбр. *prusikurent* 'pronuntiaverint'; д.-вал. *hepp*, с.-вал. *hebu(r)*, вал. *eb(e)*, *ebr* 'сказав', с.-вал. *hebu* 'говорити'; д.-в.-н. *sagen* (**sok^wē-*) 'говорити', д.-англ. *secgan*, с.-англ. *seggen*, *seyen*, *sayen*, англ. *say* 'говорити', д.-сакс. *seggian* 'вказувати', 'говорити', д.-фриз. *sedsa*, д.-ісл. *segja*, дат. *sige* 'говорити'; тох. *saks* 'говорити', хет. *šakiya* 'заявляти', лит. *sekú*, *sėkti* 'розповідати', *sakai*, *sakýti* 'сказати' [19, с. 896-898; 11, с. 568; 15, с. 313, 1411; 13, с. 613; 23, 792; 12, с. 520; 14, с. 30-31].

Заслуговує на увагу гіпотеза В. В. Левицького, згідно з якою **sek^w*- може бути семантичним варіантом кореня **sek-* 'різати' завдяки чергуванню формативів *k/k^w/k̄* [4, с. 112]. А отже значення коренів **sek^w*- могли розвиватися за такими схемами:

'різати' → 'борознити' → 'залишати слід' → 'переслідувати, слідити',

або 'різати' → 'ділити на частини' → 'рахувати', 'говорити'.

За словами В. В. Левицького, «значення «різати», «проводити смугу», «залишати слід» пов'язані з поняттєвою сферою сприйняття («бачити»), розумової діяльності («знати») і мовлення («говорити»)» [4, с. 112].

Підсумовуючи аналіз походження дієслова *inquam* та його споріднених лексем від і.-є. кореня **sek^w*-, хотілося би зробити акцент на факті семантичної взаємозалежності значень 'показувати' і 'говорити'. Ще А. Мейє писав, що «особливе значення цього кореня... є «вказувати»» [14, с. 31].

Історія дієслова *inquam*, *inquit* є лише одним епізодом у безкінечному полотні векторів семантичної еволюції, але проведене нами дослідження цілої лексико-семантичної групи латинських і романських дієслів мовлення [5] дозволяє стверджувати, що ця семантична трансформація є універсальною. Історія дефективного дієслова, яке згодом зникло з романського ареалу, є епізодичним, але вкрай важливим елементом формування доказової семасіології, яка покликана довести існування семантичних універсалій.

На підтвердження тези про універсальність трансформації 'показувати' > 'говорити' дамо ще кілька прикладів подібної еволюції.

Перш за все варто згадати латинське дієслово *dīco*, *dicēre*, яке в усіх своїх значеннях належить тільки до лексико-семантичної групи дієслів мовлення, пор., 'стверджувати, заявляти, називати, призначати, обирати, описувати, сповіщати, вимовляти' та інші подібні [1, с. 323; 11, с. 307; 16, с. 537]. Проте перше значення *dicēre* 'говорити' є загальним, позбавленим жодних диференційних сем. Статус *dicēre* як найбільш уживаної лексеми з широким значенням 'говорити' (який зберігається і донині в романських мовах) доводять приклади з творів латинських авторів, – як тих, хто писав класичною мовою, наприклад, Цицерон (окрім його листів, що написані розмовною латиною), Цезар, Вергілій, Овідій, так і тих, хто використовував розмовну мову, а це, в першу чергу, Плавт, Теренцій, Петроній, Апулей, пор.:

«Cur igitur non sescenta milia esse mundorum, sed innumerabilia ausus es dicere?» [9, L. 1, 96] – «Як же ти наважуєшся *говорити*, що світів не шістсот тисяч, а безліч?»;

«istud mendacium tam uerum est quam siqui uelut dicere magico susurramine amnes agiles reuertit...» [7, L. 1, III] – «ця вигадка є до такої ж міри правдою, як ніби хтось став би *говорити*, що магичний шепіт повертає назад швидкі річки»;

«*deformis praeter spoliati capitis dedecus superciliorum etiam aequalis cum fronte calvities, ut nihil nec facere deceret nec dicere*» [17, CVIII] – «до того ж я був спотворений та спаплюжений відсутністю волосся на голові та на бровах, лисих як лоб, так що було непристойно ані щось зробити, ані *сказати*».

Дієслово *dicere* походить від індоєвропейського кореня **deik-* 'показувати, вказувати' [11, с. 310; 19, с. 188; 24, с. 169]. Сема 'вказування', основна у давній лексемі, від початку була пов'язана не тільки з мовною комунікацією, а й із ритуальним значенням дієслова мовлення. Як зазначають А. Ерну і А. Мейє, у класичній латині ця лексема вживалася у мові релігії та права, наприклад, у таких словосполученнях, як *ius dicere* 'вершити суд', *causam dicere* 'вести справу в суді', *sententiam dicere* 'промовляти, голосувати в сенаті', 'оголошувати вирок', *multam dicere* 'накладати штраф', *diem dicere* 'призначати день у трибуналі' тощо. Проте згодом сталося ослаблення первинного значення із втратою обов'язкової урочистості у вживанні цього дієслова [11, с. 308] і усталення найбільш широкого значення 'говорити'. А. Мейє писав, що гіпотези, які стосуються семантичного розвитку лексем праісторичної доби, важко довести, проте у випадку із зазначеним дієсловом це цілком можливо, оскільки його еволюція від 'вказувати' до 'говорити' через мову права простежується в текстах [14, с. 28-29].

Універсальність того чи іншого вектору семантичної еволюції обов'язково має бути засвідчена подібними трансформаціями в інших групах мов. Так, промовистим підтвердження тези про спорідненість значень 'показувати' і 'говорити' є серія слов'янських лексем, що походять від гнізда **kazati*. Стосовно нього А. Мейє пише, що *kazati* зазнало розвитку, аналогічного саме до італійського **deik* [14, с. 29]. Ось ці лексеми: болг. *káža* 'сказати', 'назвати', 'повчати', 'наказати'; макед. *каже* 'сказати, розповісти', 'показати'; серб. *kázati* 'сказати', 'показати', 'назвати'; словн. *kázati* 'показувати', 'висловлювати'; чes. *kázati* 'показувати', 'наказувати'; пол. *kazać* 'читати проповідь', 'наказувати'; в.-луж. *kazać* 'показувати', 'називати'; д.-рус., рос.-ц.-сл. **казати** 'сказати', 'наказувати', 'вказувати', 'показувати', 'вчити, наставляти'; рос. *показать* 'показувати', 'здаватися', 'з'являтися'; діал. *казать* 'говорити', 'наказувати'; укр. *казати* 'говорити', 'наказувати', *казання* 'повчальна промова в церкві, проповідь' і т. д. [3, с. 168-169; 2, с. 340-341]. Наочним у цих лексем є поєднання значення 'показувати'

зі значеннями, що презентують дієслова мовлення, серед яких найбільш часте – 'говорити'. Вихідною, безумовно, є семантика 'показувати', і з цим погоджуються всі дослідники. Щодо індоєвропейського кореня, який є в основі усіх названих слов'янських лексем, то тут, за словами О. М. Трубачова, реконструкція є дуже ускладненою, швидше за все, в цьому випадку йдеться про походження від кореня **keǵ-*, варіантного до **keǵ-*, і обидва вони, з огляду на їхню форму, є експресивними утвореннями [3, с. 169]. Ю. Покорний подає як вихідний для утворення **kazati* і.-є. корінь **k^weǵ-*, **k^wōǵ-* 'здаватися, бачити, показувати' [19, с. 638-639].

Звертає на себе увагу паралельне використання однокореневих слов'янських лексем зі значеннями 'показувати' і 'говорити' в сучасних мовах, пор. укр. *казати* і *показувати*, рос. *сказать* і *показать*. Тобто засвідчена семантична спорідненість наочна і сьогодні, так само, як і в давніх мовах.

Цікаво розглянути з цього приводу сучасний романський матеріал, а саме романські дієслова, що походять від латинського *mōnstro*, яке першою дефініцією мало 'показувати, вказувати', пор., фр. *montrer*, ісп., порт., кат., галіс. *mostrar*. Всі ці лексеми зберегли первинне латинське значення, але в переносному значенні вживаються як дієслова мовлення, що означають 'пояснювати, доводити, підтверджувати, зазначати, говорити, розповідати'.

У цьому зв'язку варто роздивитися ближче латинське *mōnstro* 'показувати, вказувати, представляти, радити' [1, с. 647], від якого походить головне дієслово зі значенням 'показувати' в романських мовах. В основі цієї латинської лексеми іменник релігійного призначення *mōnstrum* 'знамення, передвістя, передвістка' (споріднене до *moneo* 'нагадувати, звертати увагу, вмовляти, передбачати', *mens* 'розум, мислення, думка', *temini* 'пам'ятати, згадувати' [1, с. 623, 630, 647; 11, с. 731-732]), натомість саме деномінативне дієслово *mōnstro* повністю втратило релігійне значення і перейшло до загальноживаної лексики зі значенням 'показувати'. Проте, як зазначають А. Ерну і А. Мейє, в класичній латині воно не було поширене, так, його не часто можна було зустріти у Цицерона, воно зовсім не було зареєстроване у Цезаря і безумовно належало до розмовного стилю [11, с. 734]. Тим цікавіше його переміщення в базову зону ЛСГ зі значенням 'показувати' і водночас, на підтвердження семантичного переходу 'показувати' > 'говорити', на периферію ЛСГ дієслів мовлення. Проте знакова трансформація

відбулася з румунським дієсловом, що продовжує еволюцію латинського *mōnstro*. Ця лексема повністю втратила первинні латинські значення і набула таких, що пов'язані з мовленням, але відбулося це внаслідок звуження семантики, коли замість прямої трансформації 'показувати' > 'говорити' з'явилася проміжна ланка 'показувати недоліки, відхилення', що стало наслідком появи рум. *a mustra* 'дорікати', 'ображати', 'лаяти різними словами' [8, с. 7; 10].

Висновки. Семантична трансформація 'показувати' > 'говорити' є лише одним із зафіксованих нами векторів формування значення мовлення. Завдання семасіології, доказової семасіології полягає у фіксації та поясненні всіх значенневих переходів, а головне – у пошуку та доведенні не випадковості, закономірності, універсальності тієї чи іншої семантичної трансформації. Хотілося б залучити до цієї справи якомога більше дослідників як серед науковців, так і серед студентства.

Список літератури:

1. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. Москва : Русский язык, 1976. 1096 с.
2. Етимологічний словник української мови: в 7 т. Київ : Наукова думка. Т. 2. 1985. 573 с.
3. Этимологический словарь славянских языков. Праслав. лекс. фонд : в 39 вып. / под ред. О. Н. Трубачева. М. : Наука, 1983. Вып. 9. 248 с.
4. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков : в 5 т. Черновцы : Рута, 2000. Т.2. 259 с.
5. Мікіна О. Г. Історико-семасіологічне дослідження латинських і романських дієслів мовлення на індоєвропейському фоні : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 450 с.
6. Тронский И. М. Историческая грамматика латинского языка. Москва : Изд-во лит-ры на иностр. яз., 1960. 320 с.
7. Apulejus. Metamorphoses. URL: <http://www.thelatinlibrary.com/apuleius.html> (дата звернення: 13.08.2022).
8. Barbu I. Verbe dicendi moștenite din latină- comparație între română și principalele limbi romanice. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=4Zir4pcAAAAJ&citation_for_view=4Zir4pcAAAAJ:3fE2CSJrl8C (дата звернення: 13.08.2022).
9. Ciceronis M. T. De natura deorum. URL: <http://www.thelatinlibrary.com/cicero/epis.shtml> (дата звернення: 13.08.2022).
10. Dicționar explicativ al limbii române. URL: <http://dexonline.ro/> (дата звернення: 13.08.2022).
11. Ernout A., Meillet A. Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots. Paris : C. Klincksieck, 1951. [XXII], 1385 p.
12. Frisk H. Griechisches Etymologisches Wörterbuch. Heidelberg : Carl Winter, Bd 1, 1960. 815 S.
13. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin-New York : Walter de Gruyter, 1989. 822 S.
14. Meillet A. Les verbes signifiant „dire”. Bulletin de la Société de linguistique de Paris. Paris : Edouard Champion, 1916. Т. XX. P. 28-31.
15. Miklosich F. Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. Wien : Wilhelm Braumüller, 1886. 548 S.
16. Oxford Latin Dictionary. Oxford, 1968. 2126 p.
17. Petronius. Satiricon. URL: <http://www.thelatinlibrary.com/petronius1.html> (дата звернення: 12.08.2022).
18. Plautus T. M. Amphitruo. URL: <http://www.thelatinlibrary.com/plautus.html> (дата звернення: 12.08.2022).
19. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bern, München : Francke Verlag, 1959. Bd. I. 1182 S.
20. Roberts E. A., Pastor B. Diccionario etimológico indoeuropeo de la lengua española. Madrid : Alianza Editorial, 2001. 360 p.
21. Terentius Afer P. Andria URL: <http://www.thelatinlibrary.com/ter> (дата звернення: 12.08.2022).
22. Terentius Afer P. Hecyra URL: <http://www.thelatinlibrary.com/ter> (дата звернення: 12.08.2022).
23. The Oxford Dictionary of English etymology / ed. by C. T. Onions. Oxford : Clarendon press, 1967. 1025 p.
24. Vaan M. de. Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages. Leiden. Boston : Brill, 2008. 825 p.

Mikina O. G. THE HISTORY OF THE LATIN VERB INQUAM, INQUIT AS A CONFIRMATION OF THE SEMANTIC UNIVERSAL

The study of the evolution of lexical meaning remains one of the priority areas of semasiology. Within the framework of this section of linguistics, in particular, the search for semantic universals is carried out, since the analysis of the semantic component of a lexeme proves that semantic transformations that cause a change in meanings cannot be considered random, the meaning of lexemes is the result of the natural evolution of their semantic structure. The article emphasizes the importance of the Latin language as the basis

language of the Romance languages for studying historical semantics. This study is devoted to the analysis of the semantic development of the Latin defective verb inquam, inquit, which was widely used in the language of the archaic period but did not have a complete paradigm of forms. Based on the data from lexicographic sources, the origin of this verb, as well as related to it inquis, inquitus, inquitus, inquitus, inquitus, inquitus, inquitus, is traced from the Indo-European root *sekw- 'to speak'. Further research proves the selection of two IE roots *sekw-: *sekw- 1 – 'follow' and *sekw- 2 – 'see, show, speak'. The hypothesis of V. V. Levitsky is considered, according to which *sekw- can be a semantic variant of the root *sek- 'to cut' due to the alternation of k/kw/k formatives. The Indo-European lexemes of different chronological sections given in the article, which are a continuation of *sekw- 2 'to see, show, speak', demonstrate the relationship of the meanings presented in this root. The universality of the evolution of speech semantics based on the meaning 'show' is also illustrated by examples of other lexemes – the Latin verb dicere, Romance lexemes derived from the Latin monstro 'show', Slavic verbs inheriting IE *kazati. The need for further research within the framework of historical semantics is emphasized in order to fix all possible semantic transformations. The article is written with use of a wide empirical material with the involvement of the Latin authors' works.

Key words: semantics, evolution, Latin language, verb, universal.